

LAATDIENST zondag 1 maart 2026

Serie: Vromen van vroeger en nu - heiligen of herrieschoppers?

Huub Oosterhuis (1933-2023) - Dichter bij het Woord

VOORAANKONDIGING

Na de tweede wereldoorlog begint een proces van ontzuiling en ontstond ruimte voor een zoektocht naar nieuwe zingeving en politieke kleur buiten de bestaande kerkelijke structuren. Tegelijkertijd ontwikkelde zich binnen de kerken een liturgische vernieuwing. Met name de invloed van de nieuwe Nederlandstalige kerkelijke liederen blijkt een grote invloed te hebben op de oecumene, de vredesbeweging en het ontstaan van basissgemeenten. Een belangrijke woordvoerder van deze 'tijdgeest' is dichter/priester Huub Oosterhuis. Vieringen worden een plaats om te herbronnen (Leerhuis) en te vieren (Liturgie) om maatschappelijke betrokkenheid te stimuleren. We zingen ons een vrije vlucht door die jaren heen.

WOORD VAN WELKOM

Hartelijk welkom op deze stralende zondagmorgen. Zie hoe het licht hier binnenvalt, het lijkt de Amstelkerk wel. Of moet ik zeggen welkom op de eerste ochtend van de derde Golfoorlog? Welkom hier vandaag om even te schuilen bij elkaar in de serie 'vromen van vroeger en nu'. Vandaag staat Huub Oosterhuis centraal en ik moet u gelijk bekennen dat ik even moest glimlachen toen ik zijn naam op de lijst van vromen zag staan. Huub zou dat niet beamen, maar ik vind het meer dan terecht. (Ik moet u ook gelijk bekennen dat ik, tijdens de voorbereiding van deze dienst, merkte dat zijn ziekbed, overlijden en begrafenis nog vers in mijn geheugen en emotie zit.)

Huub Oosterhuis is/was een priester-dichter die veel mensen heeft bevrijd van het dogmatische juk vanuit de traditionele kerken, mede door in nieuwe taal te leren zingen. Hij bracht ons "Dichter bij het Woord", vandaar de meer zinnige titel van vandaag. In een van zijn laatste interviews zei hij: 'ik wil iedereen op het hart drukken om de moed niet op te geven. En dan moet je veel zingen'. Laten we dat dan maar doen en dus snel beginnen. Beginnen bij 'In den beginne', of zoals Huub ons dichtte 'Ten dage dat hij maakte'.

VERKONDIGING

TJDGEEST

Wie Huub Oosterhuis was en waar hij voor stond is niet los te zien van de maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen in de (roerige) jaren 60. Vaticanum II, dat wereld-concilie van de rooms-katholieke kerk, is misschien gewild of onvoorzien katalysator geworden van vele vernieuwingsbewegingen en niet alleen een aggiornamento, een frisse wind door de eigen kerk. Zo ook voor Huub.

Huub is geboren en opgegroeid in de Amsterdamse Rivierenbuurt, in een warm vroom katholiek gezin. Na zijn middelbare school op het Ignatius College, die kweekvijver van

de Jezuïeten orde, gaat hij met nog 5 andere jaargenoten naar het noviciaat van de Jezuïeten in Grave. Na 2 jaar gaat hij Nederlands studeren in Maastricht, waar hij zijn eerste internationale ervaring met medestudenten opdoet. Huub hield zich naast de studie met van alles en nog wat bezig. Zijn brede interesse om zelf te schrijven en inspirerende schrijvers te lezen deelde hij met studiegenoten. Hij wilde praten over toneel, muziek, poëzie en eindeloos discussiëren over politiek en geloof.

Eind jaren vijftig wordt hij hulp-prefect, een soort toezichthouder, op het jongensinternaat van de jezuïeten in Haren/Groningen. Van dat toezicht houden komt niet veel terecht, wel schrijft hij daar voor de jongens zijn eerste liedteksten (Zolang er mensen zijn op aarde*). Zijn talent wordt onderkent en hij krijgt ruimte om zich te ontwikkelen. Daar is het dat hij, aan de televisie gekluisterd, de beelden van de opening van het Concilie ziet. Paus Johannes de 23ste wordt op een baldakijn naar de deur van de Sint Pieter gedragen. Hij geeft aan dat hij op de grond gezet moet worden, stapt af en gaat lopend naar binnen. Dat moment wordt door Huub herkend. Hij zegt daarover: "Het heeft me diep geraakt, want 'het gaat om afdalen, het gaat om (gewone) mensen, niet om de kerk, bereikbaar zijn voor de minsten onder ons". (Voor kleine mensen*). Dat afdalen om te bevrijden zal een leidmotief worden in zijn werk.

Niet alleen liedteksten, maar ook gebeden en tafelgebeden gaat hij schrijven. De liturgie in de volkstaal wordt zijn aandachtsveld. Na zijn priesterwijding in 1964 (over zijn roeping zei hij: "Ik wou niet, maar ik moest") wordt Huub daardoor zelfs afgevaardigd naar een internationaal congres in Rome om zijn tafelgebed te laten beoordelen. Hij krijgt complimenten, maar tot zijn grote teleurstelling vond men zijn tekst niet orthodox genoeg. Het heeft zijn schrijven niet getemperd, hij zal tientallen tafelgebeden blijven schrijven.

Huub wordt benoemd als studentenpastor en keert terug naar Amsterdam, naar de Ignatius kapel. Deze plek wordt in korte tijd een broedplaats van liturgievernieuwing. Het is een enerverende tijd en Huub wordt wederom naar Rome gestuurd. Nu voor een 'gedachtewisseling' over het celibaat. Deze commissie heette Septuagint, naar de zeventig wijzen die ooit de canon van de bijbel vast hadden gesteld. Hierdoor komt Huub echter in aanraking met de Bevrijdingstheologie en deze invloed zal hem niet meer los laten.

Wanneer er her en der priesters gaan trouwen (zelfs openlijk waaronder ook Huub) wordt hij wereldnieuws. Hij krijgt te horen dat hij de rooms-katholieke kerk moet verlaten. (Misschien kunnen we daar na bijna zestig jaar iets milder naar kijken. De ecclesia mocht verder in de vrije opstelling, Huub werd officieel niet uit zijn ambt gezet. "Ga door, vraag mij geen toestemming. Ik heb verspieters van het beloofde land nodig", zou de bisschop later zeggen.) In Rome zal hij zijn vertrek uit de Jezuïetenorde vernemen (het enige dat de generaal van de Jezuïetenorde tegen hem kon zeggen was dat de paus moest huilen). Huub benadrukt dat hij priester is en blijft en kiest voor een weg van herbronnen in de joods-christelijke traditie. Je eigen schrift schrijven, hertalen, die oude woorden van de schrift opnieuw leren verstaan. Gehoor geven aan het appel dat vanuit de bijbel klinkt

om te werken aan een wereld van vrede en gerechtigheid, in woord en daad (Te doen gerechtigheid heeft hij ons aangezegd*).

OPNIEUW GEBOREN

Het was ondanks alle moeilijkheden een tijd van bevrijding, van opnieuw geboren worden. Huub noemde het zelfs zijn bekering. Wie dacht dat hij wel leraar op een middelbare school zou worden, zoals vele van zijn uitgetreden tijdgenoten, had zich vergist. Huub werd meer en meer de voortrekker en stemgever van de oecumenische beweging in opkomende kritische basisgemeenten. De toonzetter van 'het andere gezicht van de kerk'. De Amsterdamse Studenten Ecclesia in de Amstelkerk werd de nieuwe plek voor oecumenische vieringen (Zomaar een dak*) en groeide uit tot gemeente waar velen een nieuw, bezielend, thuis vonden (Dit huis vol mensen*). Geen vlam die wel zal doven maar een nieuw vuur van oecumenisch elan.

Overal in Nederland ontstaan zogenaamde basisgemeenten. Kleine plekken van hoop op vrede, waar mensen hun geweten scherpen aan het visioen van gerechtigheid. In die praktijk van schriftuitleg en prediking zijn mijn teksten ontstaan, zal Huub zeggen. Bedoeld in een liturgie die lezing en uitleg van de bijbel centraal stelt en mensen wil bevrijden en verbinden met elkaar. Een viering, een uur van genade en waarheid, waar, soms even, de verborgene ons tegemoet komt. Waar zijn onuitsprekelijke naam door ons wordt genoemd, gekend, bemind, volbracht en geheiligd. (Soms breekt uw licht*)

Huub moest zichzelf wel opnieuw uitvinden (In diepe nacht ben ik gegaan*). Zoals Nicodemus Jezus in de nacht, in zijn dromen, opzoekt, gaat hij op zoek. We weten niet wat hij of Nicodemus aan Jezus vraagt, maar horen wel het antwoord: 'opnieuw geboren worden'. Is dat het, maar hoe dan, hoe verder? (Hoor, maar ik kan niet horen*). Is dat het? Ja dat is het. Hoe ver, verder, te gaan? (Hoe ver te gaan en of er wegen zijn *). Gaan waar geen weg is, nooit meer gebaande. Gaan in tranen, maar ongebroken door de nacht van de schepping, naar een nieuwe geboorte.

Hij droomde zelfs verder. Het verhaal moet ook vorm krijgen in dialoog en debat, in contact met kunst en politiek. Hij was initiator van de theaters de Populier, de Balie, de Rode Hoed en uiteindelijk van de Nieuwe Liefde. Een droom van een huis waar alles woont. Zo kon het gebeuren dat ik, in de 80'er jaren als lid van het Ecclesiakoor, zondagmorgen koorrepetitie had in de Populier, daarna snel naar de kerkdienst in de Amstelkerk ging zingen, om vervolgens bijna aansluitend in de Moses & Aäronkerk opnieuw te zingen bij een Chili of ANC demonstratie, om uiteindelijk 's avonds op te treden in de Balie in het theater programma "O god, er is geen God!" Huub is altijd blijven doorwerken, priester voor altijd. Tot op hoge leeftijd verhief hij zijn stem en sprak hij bijvoorbeeld nog bij de wake buiten het uitzetcentrum van vluchtelingen. Soms denk ik: Het is maar goed dat Huub de 'wederopstanding van Trump' en de 'ten hemel schreiende broeder-, zuster- en volk- vernietiging en kindermoord in Gaza en Israël' niet meer mee heeft hoeven maken, maar ik mis zijn stem wel.

NIEUWE WERELD

Vromen van vroeger of nu. Ik weet zeker dat Huub niet vroom genoemd wilde worden, ik noem hem aandachtig toegewijd. Hij wilde ook altijd dat er mensen met hem optrokken. (Dat lukte tot zijn verdriet niet altijd.) Begin jaren tachtig nodigde hij een groep theologie studenten bij hem thuis uit. Dat waren heftige avonden, waarbij Huub ons op zijn manier beproefde over wat wij in de praktijk brachten van onze overtuiging. Wat betekende onze studie voor solidariteit met armen en vluchtelingen? (Het was de tijd van Christenen voor het socialisme, Bevrijdingstheologie en Joodse herbronning) Welk antwoord heeft de kerk nog voor de minsten onder ons? Welke boeken lezen we? Hij daagde ons uit. Zouden wij lid willen worden van 'een messiaans beraad', om inzicht te verwerven in misstanden en stem en woord te geven aan tegenkrachten. Om een taal te ontdekken die het visioen van gerechtigheid levend houdt. Doe je mee?

Heilige of herrieschopper? Te doen wat moet gedaan, kome wat komt. Waar vaak weinig aandacht voor is, is voor hoe(!) Huub al die initiatieven en projecten voor elkaar heeft gekregen. Telkens weer wist hij (vaak jonge) mensen bereid om zitting te nemen in besturen. Telkens weer wist hij fondsen te vinden voor de ondersteuning van zijn initiatieven (manifestaties en de plaat/cd opnamen) en medewerkers (componisten, auteurs en gastvoorgangers.) Dat betekende dat hij vaak zelf 'de hort op' (de oeroude tuinen in) moest. Ik heb hem naar Brabant gereden om bij de zusters aan te kloppen. Het is een wonder wat hij voor elkaar gekregen heeft. (Van de stichting voor Volkstaalliturgie, Leerhuis & Liturgie tot de Nieuwe Liefde.) Heilig (- vader) was hij niet als paus van Amsterdam, en voor een herrieschopper had hij als het moest talent, maar hij herstelde daarna veel door zijn onvermoeibare zeggingskracht en gedichten over die Ene, bevrijdende God.

Werken aan die nieuwe wereld vergt een lange adem. Wanneer je alle publicaties van zijn boeken naast elkaar legt (zeker als je daar zijn preken, voordrachten en artikelen in Werkschrift en andere tijdschriften aan toevoegt) dan heb je zeker een paar meter. Leg daar bovenop de platen en cd's, de Kerst-oratoria, de Lucaspasie, het Lied van de Aarde, Het lied van de Woorden en andere grotere werken, dan is er genoeg inspiratie om ons ook hier in de Laatdiensten aan de gang te houden op weg naar een nieuwe geboorte. Meer dan genoeg om ons 'Dichter bij het Woord' te brengen.

Wim Timmer

1 maart 2026

(* zachtjes gezongen en meegezongen door de gemeente)

Binnentonen

Vrij naar Psalm 33

*Opgegroeid met zang en klanken
voorgedaan voor 't slapen gaan
Beelden van zoete wijn en ranken
'T beloofde land om in te gaan*

*Tonen die maar bleven hangen
Neuriënd huppelde ik naar huis
Vreemde woorden, psalmgezangen
God is goed, Hij brengt je thuis*

*Oude klanken vol herkenning
Eeuwenlange ademtocht
Alles is Zijn heilige Schepping
en Hij had je vrijgekocht*

*Zonder zang zou ik niet weten
wie Hij was, wat moet gedaan
Zonder tonen reeds vergeten
hoe die liefde kan bestaan*

*Zelfs in de stilte van ons hart
zingt het door, dit vergezicht
Ontrafelt al wat ons verwacht
Ontsteekt ons innerlijke licht*

*Door die klanken zal het vloeien
wat telkens weer wordt aangezegd
Dat in je ziel zal kunnen bloeien
het visioen van vrede en recht.*

*Zing een loflied voor de Here
Ieder op een eigen wijs
Buitenzinnig om te leren
Binnentonen, Kyrie eleis*

Als wij

*Als wij ons vermommen voor elkaar,
omdat verdriet en pijn
alleen nog zichtbaar is
in wrok en woede.*

Als wij ons opsluiten in onszelf,

*omdat onzekerheid en angst
alleen nog voelbaar is
in afgunst en afkeer.*

*Als wij ons afwenden van U,
omdat schuld en vergelding
alleen nog aanvaardbaar is
in afstand en kilte.*

*Als wij zover afdwalen,
keer ons dan naar U toe.
Maak ons mild en kalm,
rotsvast als U.*

© Wim Timmer